

Kamuda Teknoloji ve Yenilik Yönetiminin Adalet Hizmetlerinin Dijitalleşmesine Etkisi

Senem Demirkıran*

Makale Geliş Tarihi: 30.03.2023

Makale Kabul Tarihi:30.05.2023

Öz

Kamu yönetiminde kamu hizmet sunumu için sürekli yenilik kalıcı bir süreci ifade etmekte, kamu idareleri için verimli etkin yöntemi bulmak karmaşık bir konuyu oluşturmakta ve devamlı bir süreci ortaya çıkartmaktadır. Adalet erişim, yasal süreçlere saygı, insan haklarına ve demokratik değerlere saygı, şeffaflık, açıklık, katılım, çeşitliliğe hoşgörü, çevrenin korunması, sonuçların sürdürülebilirliği ve kamu hizmetlerinin profesyonelliği vb. tüm amaç ve işlevleri en iyi şekilde yerine getirebilecek etkin bir yönetim modeli arayışı dijital çağ ile birlikte teknoloji ve yenilik yönetiminin önemini arttırmaktadır. Dijitalleşme adı verilen süreç toplum, devlet ve hukuk üzerinde etkilere yol açarak, vatandaşlar için "dijital vatandaş" kavramını, devlet için "e-Devlet ve dijital devlet" kavramlarını, hukuk için ise adalet hizmetlerinin dijitalleşmesini ve hukuki bilgiye dijital erişimi ifade eden "dijital adalet" kavramlarını anlamlandırmakta ve işler kılmaktadır. Bu makale; kamuda teknoloji ve yenilik yönetimi ile adalet hizmetlerinin dijitalleşmesi ve hukuki bilgiye erişimin gelişim sürecini AB açısından ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu yönetimi, teknoloji ve yenilik yönetimi, dijital adalet hizmetleri

The Effect of Technology and Innovation Management in The Public Services on The Digitalization of Justice Services

Abstract

Continuous innovation for public service delivery in public administration refers to a permanent process. Although finding the most efficient and effective method for public administration is a complex issue that public administrators deal with all over the world, the changes that occur in society due to technology reveal a continuous process involving the search for the most appropriate form of public administration. In public administration; access to justice, respect for legal processes, respect for human rights and democratic values, transparency, openness, participation, tolerance for diversity, environmental protection, sustainability of results and professionalism of public services, etc. The search for an effective management model that can fulfil all purposes and functions in the best way increases the importance of technology and innovation management in public administration in the digital age. Rapidly developing technology and the process called digitalization have effects on society, state and law. Socially emerging innovations make sense and make functional the concept of "digital citizen" for citizens, "e-Government and digital state" for the state, and "digital justice", which refers to the digitalization of justice services and digital access to legal information, for law. This article; deals with and researches technology and innovation management in the public sector, the digitalization of justice services, and the development process of access to legal information from the perspective of the EU.

Keywords: Public administration, technology and innovation management, digital justice services

* Trakya Üniversitesi, İpsala Meslek Yüksek Okulu, Hukuk Bölümü senemdemirkiran@trakya.edu.tr ORCID: 0000-0001-9835-4963

Giriş

Kamu kuruluşlarının amaçlarına ulaşmak için yürüttükleri tüm süreçleri, araçları ve eylemleri içeren devletin idari işlevinin uygulanmasını ifade eden kamu yönetiminin amacı vatandaşların ihtiyaç duydukları kamu hizmetlerini gerçekleştirmektir. Kamu hizmeti gözle görülür bir şekilde 20. yüzyılın sonundan itibaren değişmektedir. Kamu hizmet anlayışı teknolojik gelişmelerin ve yenilik yönetiminin etkileri ile değişerek, teknolojik paradigması internet olan dördüncü bir sanayi devrimini tanımlamaktadır. Fakat bu tanımlama günümüzde Toplum 5.0 ile ifade edilen ve ‘insan’ unsurunu merkeze alan ve ‘süper akıllı toplum’ sloganıyla farklı bir yöne evrilmekte ve daha fazla dijital ve teknoloji talep eden vatandaşlar etkin olmaktadır. Teknolojik ilerlemeler, internet, sosyal ağlar, insan davranışındaki teknoloji odaklı değişiklikler ve dijital kamu hizmetleri talepleri kamu yönetiminin standardizasyonunu ve kamu yönetiminde yeni teknolojilerin uygun şekilde kullanımını zorunlu kılmaktadır. Ortaya çıkan yeni teknolojiler internet ile birlikte hayatımızda farklılık yaratmaktadır.

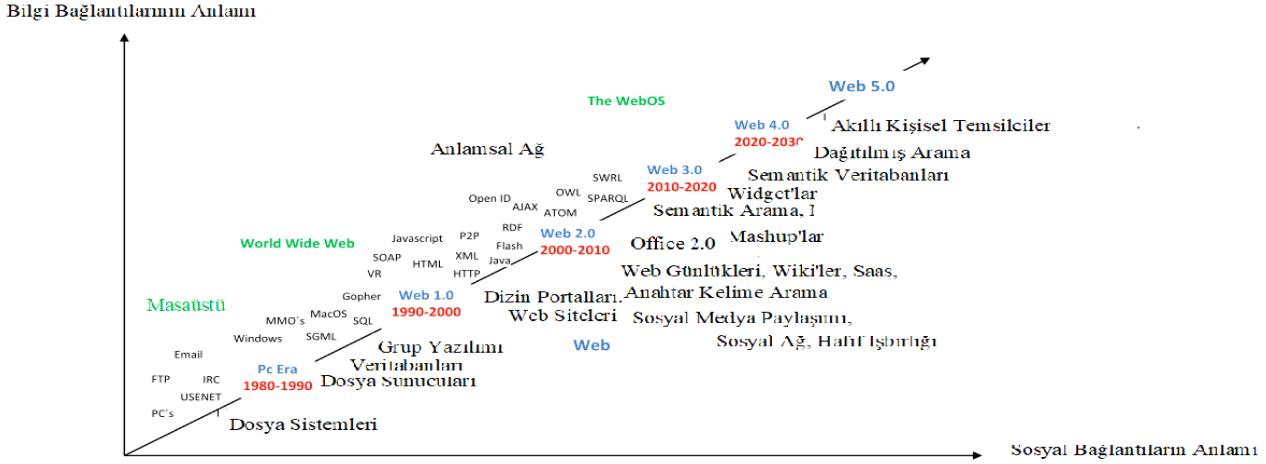
Tüm unsurlarıyla beraber kamu yönetiminde Endüstri 1.0’dan Toplum 5.0’a varış noktası incelendiğinde sürecin nasıl gerçekleştiği ve adlandırıldığının anlaşılması için Web’in gelişiminde 1990’lara kadar gitmek gerekmektedir. 1990’ların sonlarında, içerik ve sosyal değer yaratmaya başladıkları için internet kullanıcılarının rolünde bir değişiklik görülmekte ve bu dönem Web 1.0 olarak adlandırılmaktadır. Web siteleri ve Web sayfaları, e-postalar, SMS, basit çevrimiçi sohbet, anlık mesajlaşma, YouTube, Facebook, LinkedIn, deli.cio.us, Wikipedia vd. 'den oluşan Web 1.0, iki yönlü iletişime izin vermesine rağmen, geniş ölçekte içerik oluşturmaya veya aktif katılıma izin vermemektedir. İnternetin daha sonra ortak güç ve ağ oluşturma etkilerinin olağanüstü ortak bir platform haline gelerek her bir bireysel katkıyı en iyi şekilde değerlendirmeye çalışan ve kesinlikle sanal bir ortamda bir arada var olmaya hazırlanan iş modellerinde değişimlere neden olduğu görülmektedir. "Web 2.0" olarak adlandırılan bu süreçte sosyal ağlar, sosyal yer imi (yer imi paylaşımı veya sosyal yer imleri), bloglar, wiki'ler, podcast'ler, video paylaşım siteleri, Twitter, RSS beslemeleri, barındırılan hizmetler, Web uygulamaları, bileşik uygulamalar ve folksonomi yer almaktadır. 2010 yılına geldiğinde Web 2.0 yerini anlamsal Web olarak bilinen Web 3.0'a bırakmaktadır. "Web 3.0", kesintisiz ve her yerde bulunan büyük ölçekli ağlara, ağ bağlantılı ve dağıtılmış hesaplama doğru bir evrimdir ve Open ID (bir kullanıcının kendisini birkaç sitede benzersiz bir şekilde tanımlamasını sağlayan bir sistem) ile karakterizedir. Analiz, işleme kapasitesi ve kullanıcı tarafından oluşturulan bilgilere dayalı olarak yeni fikirlerin nasıl üretileceğine özellikle vurgu yaparak, nöronal ağlardan ve genetik algoritmalarından türetilen daha güçlü bir dile sahip olan Web 3.0, daha alakalı, uygun ve erişilebilir bilgiler sağlamak için insan ve Yapay Zekâ (AI)'yı birleştirmektedir. Evrimsel süreçteki dördüncü adım, insanları ve nesnelere fiziksel veya sanal dünyada her zaman ve her yerde gerçek zamanlı olarak bağlayan kablosuz iletişime (mobil cihazlar veya bilgisayarlar) dayanan "Web 4.0"dır. Ardından "Web 5.0" gelmektedir. Web 5.0, duyuşsal ve duygusal Web, insanlarla etkileşime giren bilgisayarlar geliştirmek için tasarlanmaktadır^{1,2}.

İnternetin gelişim evresinin gösterildiği Şekil 1’de görüldüğü üzere kamu kurumlarında dosyalama sistemleri ile başlayan teknoloji kullanımı yerini zamanla teknoloji kullanılarak kamu hizmeti sunmaya bırakmaktadır. Teknoloji, çalışma şeklimizi ve bireyler, işletmeler ve kamu yönetimi arasındaki etkileşim biçimlerini değiştirmektedir. Dijital bilgilerin işlenmesini ve iletilmesini mümkün kılan tüm teknolojileri ifade eden ve Bilgi İletişim Teknolojileri (BİT)’ni kapsayan ‘dijital teknoloji’ kavramının tercih edilme nedenlerinden biri olarak, Web’in geldiği nokta ve daha fazlasını ifade etme çabası gösterilebilmektedir. Dijital teknolojilerin kullanımı günümüzde kaçınılmaz bir olgudur ve etkileri, bireylerin birbirleriyle ve tabii ki devletle olan ilişki biçimlerini değiştirerek toplumdaki yaşamın her alanında gelişmelere neden olmaktadır.

¹ Ubaldi, Barbara. L’administration électronique, support de l’innovation dans les services publics. *Revue française d’administration publique*, 2013, 2, s.451.

² Benito-Osorio, Diana, et al. Web 5.0: the future of emotional competences in higher education. *Global Business Perspectives*, 2013, 1, s.276-277.

Özellikle devlet politikası olarak uygulanan teknoloji ve yenilik politikaları vatandaşların sanal ortama erişiminin kolaylaştırılması, büyük veri olarak adlandırılan şeyi oluşturan bilgi hacminin yakalanmasını sağlamaktadır. Kamu yönetiminde uygulanan teknoloji ve yenilik yönetimi sonucunda kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi ve yaygınlaşması ile; adalet, sağlık, eğitim, güvenlik ve özgürlük gibi temel hakların yasal olarak korunması durumu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 1. İnternetin Evrimi³

Tüm bu ortaya çıkan gelişmeler ışığında son on yılda adalet hizmetleri açısından incelendiğinde BİT'lerin hukuk ve yargı dünyasında giderek daha fazla yer aldığı ve ortaya çıkan Büyük Verilerin, dijital araçların ve AI kullanımının adalet sektöründe kendini gösterdiği görülmektedir. Dijital dönüşüm ve dijitalleşme tüm kamu kurumlarının iş süreçlerini etkilemektedir. Adalet hizmetleri temel kamu hizmetlerinden biridir. Bu nedenle, adalet hizmetlerinin dijital ortamda talep edilmesinin artması adalet hizmetlerinin sunulmuş biçimlerini değiştirmeyi ve hizmet sunumunda kullanılacak BİT ile ilgili gerekli bilgi ve becerileri edinmeleri için adliye personelinin eğitimini gerekli kılmaktadır.

Bu gereklilikler nedeniyle, hemen hemen her ülke, adaletin vatandaşlara mümkün olduğu kadar yakın hale getirilmesi, adalet hizmetlerinin dijitalleşmesi amacıyla politikalar yürütmektedir. Adalet hizmetlerinin dijitalleşmesi dendiğinde akla ilk gelen 'e-duruşma' kavramıdır. Fakat 'dijital adalet' e-duruşmadan çok daha fazlasıdır. Kamuda dijitalleşme çerçevesinde adalet hizmetlerinin dijitalleşmesi ve hukuki bilgiye erişimin gelişim süreci AB açısından ele alındığında; son yıllarda, Avrupa Konseyi 'ne üye tüm devletlerin, yargı sistemlerinin performansını ve verimliliğini artırmak amacıyla BİT araçlarını tüm durumları ve olasılıkları göz önünde tutarak kullanmaya başladıkları görülmektedir. Bu durum, dijital araçların adalet sistemlerinde kullanımında küçük ya da büyük ölçekte ve az ya da çok önemli mali sonuçlarla birlikte, adaleti modernleştirmenin bir yolu olarak görülmektedir.

I. Kamu Yönetiminde Dijitalleşme

Dijital teknolojilerin getirdiği köklü değişiklikler kamu hizmetlerinde etkili olmakta, Avrupa ve dünyadaki pek çok kamu idaresi dijital kamu hizmetlerine büyük yatırımlar yapmaktadır. Bu yatırımlar sonucunda, kamu hizmetlerinin verimliliğini arttırmak ve kamu yararı yaratmak için dijital teknolojiler kamu yönetimine fırsatlar yaratmaktadır⁴. Kamu yönetimi için teknoloji ve yenilik yönetimi temel bir faaliyet olarak görüldüğünden

³ Benito-Osorio vd., S. 278.

⁴ Algan , Yann; Bacache-Beauvallet,, Maya; Perrot , Anne. Administration numérique. *Les notes du conseil d'analyse économique*, 2016, 7, s.2.

kamu hizmetlerinin başarısı ve verimliliği vatandaşların ihtiyaçlarının karşılanması, sorunlarının çözülmesi, kaynakların verimli ve etkili kullanılması, teknoloji kullanımının geliştirilmesi önemlidir⁵.

Çalışmanın bu bölümünde kamu hizmetlerinin dijitalleşmesiyle ilgili COVID 19'un başlangıcı ve günümüz arasındaki döneme yer verilmektedir. Bunun nedeni, COVID 19 ile birlikte kamu yönetimindeki teknoloji ve yenilik yönetimi yerini çok hızlı bir şekilde dijital kamu hizmetlerine geçişe bırakarak, kamu yönetimi açısından farklı bir çizgi yaratmasıdır. 2019-2022 tarihleri arasında kamuda dijitalleşme ile ilgili yazılan makalelerde yer alan bazı görüşler şunlardır:

Nart, kamu kurumlarında dijitalleşmenin kamu hizmet sunumunda süreçleri iyileştirerek hizmetleri geliştirdiği için kritik öneme sahip olduğunu⁶; Boulesnane vd. dijital teknolojilerin kamu yönetiminin etkinliğini ve verimliliğini arttırdığını bu nedenle, BİT kullanımının kamu yönetiminde daha etkili olabilmesi için kamu yönetiminde idari ve teknolojik tüm yapının yeniden şekillenmesi gerektiğini⁷; Lindgren vd. kamu hizmetlerinde artan dijitalleşmeyle teknolojiyi tasarlayanların toplumun şekillendiricileri haline geldiğini bu nedenle ihtiyaç duyulan bu teknolojileri sağlayan aktörler ile ilgili daha fazla araştırma yapılması gerektiğini⁸; Atmaca ve Karaçay, kamu yönetimi reformlarının BİT ile gelişim seviyesinin yükseldiğini ifade etmektedirler⁹.

Caron, sürekli artan kullanımları ile yeni teknolojiler bireylerin etkileşiminin yanı sıra sosyal ve örgütsel işleyişi de etkilemektedir. Bu etkiler sonucunda dijital teknolojiler kamu idarelerinin kurum olarak iç işleyişini de etkilemekte, kamu hizmet sunumu ve kamu yönetiminin işinin görünür kısımlarının sorgulanmasına neden olarak, kamu örgütlerini sarstığını¹⁰; Ziyadin, Malayev, Fernández-Plazaola, Ismail ve Beyzhanova, analitik teknolojilerin, AI kullanımının ve Büyük Veri işleme teknolojilerinin kamu yönetiminde bilgi kalitesini ve kararlarını önemli ölçüde değiştirerek kamu yönetiminde aktif dijital modernizasyonu sağlayacağını ve hükümet programlarının ve projelerinin uygulanmasını analiz etme ve değerlendirme yöntemlerini genişleteceğini¹¹; Çaptuğ, temel kamu hizmeti ilkelerinin kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi ile değişim geçirdiklerini bu nedenle tekrar yorumlanmaları gerektiğini¹²; Ibrahim ve Benabdelhadi, kamu yönetiminin dijital dönüşümünün başarısının, hükümetlerin vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayan dijital hizmetlerin sayısını arttırmaları ile ölçüldüğünü¹³; Burlacu, Popescu, Diaconu ve Sârbu, ise kamu yönetiminde dijital platformların geliştirilmesi ve uygulanmasında devletin rolünün önemini vurgulayarak, e-Devlet'in kamu hizmetlerini kolaylaştırdığını ve dijitalleşmenin devletler kamu hizmet sunumunda için şeffaflık, hesap verebilirlik ve verimliliği arttırmak için itici bir güç olduğunu ifade etmektedirler¹⁴.

⁵ Demirkıran, Senem, *Dijital Kamu Yönetimini Anlamak, Yönetim Liderlik ve Pazarlama*. Editör: Dr. Serkan Gün, 37-57, İksad Yayınevi, Türkiye, 2020, s.47.

⁶ Nart, Senem, Kamu Kurumlarının DNA'sı Dijital Dönüşüme Hazır mı? Meritokrasi Perspektifinden bir değerlendirme. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2019, 8.3, s.2845.

⁷ Boulesnane, Sabrina, et al. L'intégration des TIC dans les services publics: le cas des projets numériques des métropoles. *Gestion* 2000, 2019, 36.5, s.17.

⁸ Lindgren, Ida, et al. Close encounters of the digital kind: A research agenda for the digitalization of public services. *Government Information Quarterly*, 2019, 36.3, s.434.

⁹ Atmaca, Yıldız; Karaçay, Faysal. Türkiye'deki Kamu Yönetimi Reformlarında Dijitalleşme ve E-Yönetişim. *International Journal of Management and Administration*, 2020, 4.8, s.275.

¹⁰ Caron, Daniel J.; Bherer, Harold; Bernardi, Sara. *La gouvernance informationnelle au sein de l'administration publique*. Chaire de recherche en exploitation des ressources informationnelles, ENAP, 2020, s.2.

¹¹ Ziyadin, Sayabek, et al. Digital modernization of the system of public administration: prerogatives and barriers. In: *E3S Web of conferences*. EDP Sciences, 2020, s.9-10.

¹² Çaptuğ, Mehpare. COVID-19 Salgınının Kamu Hizmetlerinin Dijitalleşmesi Sürecine Etkisi ve Sonuçları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, 23.2, s.1318-1319.

¹³ Ibrahim, Adil Khalil; Benabdelhadi, Abdelhay. La transformation digitale de l'administration publique: Revue de littérature systématique The Digital Transformation of Public Administration: A Systematic literature review. *International Journal of Accounting, Finance, Auditing, Management and Economics*, 2021, s.589.

¹⁴ Burlacu, Sorin, et al. Digital Public Administration for Sustainable Development. *European Journal of Sustainable Development*, 2021, 10.4, s.38.

Budak ve Özçelik, dijital teknolojilerin kamu hizmet sunumunda kullanılmasının vatandaş memnuniyeti yaratarak devlete olan güven üzerinde etkili olduğunu¹⁵; Boudeau ve Minonzio, kamu yönetiminde kullanıcıların ihtiyaçlarını dikkate almadan hizmet tasarlanmasının pahalı olduğunu ve dijital hizmetlerin yönetim ile tasarım yöntemleri gelişmezse vatandaşların ihtiyaçlarını tüm çeşitlilikleriyle karşılayamadıklarını¹⁶; Trischler ve Westman Trischler, kamu hizmetlerinin dijitalleşmesinde dijital teknolojiyi bir kaynak olarak kavramsallaştırarak, dijital teknolojinin kamu hizmeti kullanıcısının kendi değer yaratma sürecine entegre edebileceği veya etmeyebileceği bir kaynak olduğunu ifade etmektedirler¹⁷.

Kamuda dijitalleşme ile ilgili literatür, dijital teknolojilerin vatandaş katılımını teşvik etmesiyle vatandaşlar için kamu hizmetlerinden en yüksek faydayı ve kamu idareleri için verimliliği artırarak en yüksek kamu değerini sağlamayı vurgulamaktadır¹⁸.

II. Adalet Hizmetlerinin Dijitalleşmesi ve Hukuki Bilgiye Erişim

Dijitalleşme, toplumda önemli bir yere sahiptir. Kamu hizmet sunumunda dijital araçların kullanılmaya başlaması ile ortaya çıkan gelişme ve değişiklikler bir kamu hizmeti olan adalet hizmetlerini de zorunlu olarak etkilemektedir. Adalet hizmetlerinin kalitesini ve etkinliğini arttırmaya yönelik yeni fırsatlar ve zorluklar, adalet hizmetlerinin dijitalleşmesi ile ortaya çıkmaktadır. Adalet sisteminin temel ilkelerinin yanı sıra ‘hukukun üstünlüğü ve temel özgürlüklerin’ dijital ortamda korunması ve hukuki bilgiye erişimin sağlanması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaç dijitalleşen adalet hizmetleri ile ilgili mevcut mekanizmaların güçlendirilmesi ve yenilerinin icat edilmesi gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır.

Pek çok devlet ‘dijital devlet’ hedefleri kapsamında kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi ile ilgili politikalara başlayarak dijital araçların kullanımını kamu hizmetlerinde teşvik etmektedir. Teknolojinin adalet hizmetlerinde adalet için kullanılması ve adalet hizmetlerinin çalışma biçiminin AI kullanımı ile değişmesini ifade eden¹⁹ adalet hizmetlerinin dijitalleşmesi de bu kapsamda yer almaktadır. Fakat, adalet hizmetlerinin dijitalleşmesi süreci tüm dünyada etkili olan COVID 19 salgını ile zorunlu bir dijital hızlanma sürecine girmiştir. Dijital adalet hizmetlerine kademeli bir geçiş ile ilgili politikalar geliştiren devletler, COVID 19 ile aniden kapılarını “tamamen dijital”e açmak zorunda kalmışlardır. Zoraki olan bu dijital geçiş, yargı sistemine erişimde ve yargı sisteminin işleyişinde değişikliklere yol açmıştır. Adalete erişimin kolaylaştırılması ‘dijital adalet’e geçişte ilk aşamadır ve iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada, dosyaların ve kanıtların dijital ortama aktarılması ve dijital ortamda iletilmesi vb. gerçekleştirilmektedir. İkinci aşamada ise, adli sürecin dijitalleşmesi gerçekleştirilmektedir²⁰.

Finlandiya’da Şubat 2019’da Avrupa Konseyi’nin adalet, bilgi toplumu, algoritmalar ve AI konusundaki çalışmalarına dayanan ve AI’nın yargı sistemlerinde kullanımına ilişkin Avrupa Etik Şartı ve AI ile Veri Koruma Rehberi gibi yayınlara ek olarak, AI’nın insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü üzerindeki etkilerine ilişkin üst düzey bir ‘Adalet Bakanları Konferansı’ düzenlenmiştir. Avrupa Adaletin Verimliliği Komisyonu (CEPEJ), 2019 yılında Avrupa Konseyi üye Devletlerinin yargı sistemlerinde dijital adaletin uygulanmasına ilişkin AI’nın yargı sistemlerinde ve çevrelerinde kullanımı ile ilgili Avrupa Etik Şartı’nın yanı sıra siber adalete doğru değişimin nasıl yönlendirileceğine ilişkin uluslararası düzeyde bir referans olarak hızla kabul edilen ‘Kılavuz İlkeler’ geliştirmiştir. Bu ilkeler dışında adalet ve dijital teknolojiler (Tablo 1), AI’nın

¹⁵ Budak, Nazan; Özçelik, Abdullah. Devletin dijitalleşmesini tartışmak: Dijital hükümet literatürü üzerine bibliyometrik bir analiz. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 2022, 9.1,s.65.

¹⁶Boudeau, Marine; Minonzio, Jérôme. Développer des services publics numériques qui donnent confiance et qui font confiance. *Informations sociales*, 2022, 1,s.61.

¹⁷ Trischler, Jakob; Westman Trischler, Jessica. Design for experience—a public service design approach in the age of digitalization. *Public Management Review*, 2022, 24.8,s.1253-1254.

¹⁸ El Abidine, Sara Zine; El Kadiri, Kenza. La transformation digitale de l’administration et compétitivité territoriale: Une revue de littérature. *Alternatives Managériales Économiques*, 2022, 4.3,s.218.

¹⁹ Demirkıran, Senem, *Dijital Adalet ve Kamu Kurumlarında Teknoloji ve Yenilik Yönetimi*, Sosyal Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XVI, Editör: Dr. Öğr. Üyesi Bulut Dülek, 253-262, Eğitim Yayınevi, Türkiye, 2022, s.254.

²⁰ Zannou, Ledy Rivas. La Justice Numérique: Réalité, 46 Crainte Et Projection. 2021, s.175.

yargı sistemleri tarafından kullanılması (Tablo 2), hukuka ve adalete erişim (Tablo 3) ile ilgili Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği ilgili metinler aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 1: Adalet ve Dijital Teknolojiler²¹

Kurum	Belge
Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi	Adalet sektöründe bilgi sistemlerinin birlikte çalışabilirliğine ilişkin 14 sayılı Tavsiye Kararı (2003)
Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi	Hukuk sektöründe elektronik belgelerin arşivlenmesine ilişkin 15 sayılı Tavsiye Kararı (2003)
Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi (CCJE)	Adalet ve bilgi teknolojileri (BT) (2011) hakkındaki görüş No 14
CEPEJ	Avrupa mahkemelerindeki mahkemelerde bilgi teknolojilerinin kullanımına ilişkin çalışma N°24 (2016)
CEPEJ	Siber adalete doğru değişimin nasıl yönlendirileceğine dair yönergeler
CEPEJ	“Avrupa yargı sistemleri – Adaletin etkinliği ve kalitesi” ve özellikle Avrupa yargı sistemlerinde bilgi teknolojilerinin gelişme durumuna ilişkin rapor bölüm 4.2 (2018 Baskısı)
Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi	Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin hukuk ve idari işlemlerde elektronik kanıtlara ilişkin yönergeleri (2019)
Avrupa Adaletin Verimliliği Komisyonu (CEPEJ)	Siber adalete doğru değişimin nasıl yönlendirileceğine ilişkin kılavuz ilkelerin (yönergenin) uygulanmasını desteklemek için araç takımı (2019)

Committee of Ministers of the Council of Europe (2003), Vatandaşlara ve adalet sektöründeki işletmelere kamu hizmetinin kalitesini artırmaya kararlı olarak; bilişim teknolojisinin, özellikle mahkemelerin ve diğer adalet sektörü kuruluşlarının artan iş yükü ışığında, adalet sisteminin etkin bir şekilde işlemesi için vazgeçilmez hale geldiğini, bilgi çağında adalet sektörünün verimli bir şekilde işleminin yasal olarak tanınmasını ve farklı kuruluşlar arasında elektronik veri alışverişinin geniş çapta kullanılmasının gerekliliğini vurgulamakta ve anayasal, yasal ve idari gerekliliklerin ve geleneklerin, üye devletlerin adalet sektörlerinde çok çeşitli bilgi sistemlerinin varlığını gerektirdiğini kabul etmektedir. Ek olarak, adalet sektöründe bilgi sistemlerinin artan karmaşıklığı, ilgili kurumlar arasında bilgi sistemlerinin birlikte çalışabilirliğinin gerekliliğine ve adalet sektöründeki bilgi sistemlerinin idari, yönetsel ve teknik eksikliklerden kaynaklanan çeşitli birlikte çalışabilirlik sorunlarının varlığına vurgu yapmaktadır. Üye devletlere iç hukuk ve uygulamaları ile ilgili bu tavsiye kararında belirtilen ilke ve kılavuzları uygulama tavsiyesi sunmaktadır²².

Committee of Ministers of the Council of Europe (2003), Avrupa Konseyi Tüzüğü'nün 15.b maddesi uyarınca; artan bilgisayar kullanıcılarının ve elektronik iletişimin, ses ve görüntü kayıtlarının sayısallaştırılmasının ve daha güçlü bilgi teknolojisi sistemlerinin kullanılmaya başlanmasının hukuk sektöründe elektronik belge kullanımını artacaktır. Ayrıca, elektronik imza mevzuatına uygun olarak artan sayıda yasal belge elektronik ortamda üretileceğinden, elektronik belgelerin, elektronik imzaların ve hukuk sektöründe elektronik veri işleminin yasal olarak tanınması ve geniş çapta kullanılmasının teşvik edilmesi için elektronik belgelerin arşivlenmesine yönelik prosedürler gereklidir. Elektronik belgeler çok sayıda avantaj, geniş erişim, görüntüleme ve iletişim olanakları gibi kapsamlı işlevsellik sunmaktadır. Bu nedenle, elektronik belgelerin korunmasıyla ilgili koruma ortamının sınırlı ömrünün olması, belge biçimlerinin ve standartlarının çeşitliliği ve bunların okunabilirliği için gerekli olan donanım ve yazılımın hızla eskimesi söz konusudur. Elektronik belgelerin korunmasında organizasyonel sorunlar, yüksek maliyetler ve güvenlikle ilgili riskler

²¹ Council of Europe, Conference of Ministers of Justice, Digital challenges to justice in Europe, Strasbourg, 14-15 October 2019.

²² Committee of Ministers of the Council of Europe,(2003). *Recommendation Rec(2003)15 of the Committee of Ministers to member states on archiving of electronic documents in the legal sector*, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805df12f (01.10.2022).

bulunmaktadır. Hukuk sektöründe elektronik belgelerin arşivlenmesi için uygun çözümler bulmak amacıyla teknolojinin sürekli gelişiminin, elektronik belgelerin arşivlenmesi için kesin teknik standartların belirlenmesine izin vermemesi nedeniyle, elektronik belgelerin arşivlenmesine ilişkin risklere ve sorunlara dikkat çekmektedir. Üye devletlerin hükümetlerine, ilke ve kılavuzları kendi iç hukuklarında uygulamalarını, ilke ve kılavuzları hukuk sektöründe elektronik belgelerin arşivlenmesinden sorumlu kişi ve kurumların dikkatine sunmalarını tavsiye etmektedir²³.

Avrupa Hakimleri Danışma Konseyi (CCJE)'ne 2011 yılında yargı sürecinin somutlaştırılmaması konusunda verilen görüş bildirme görevi sonucunda CCJE, bir önceki başlığa göre daha kapsamlı ve kolayca tanınabilir bir şekilde görevi yansıtan "Adalet ve Bilgi Teknolojileri" başlığını seçerek görüşü hazırlamıştır. Ayrıca, ilgili Avrupa Konseyi belgelerini, özellikle Kişisel Verilerin Otomatik İşlenmesi Karşılığında Bireylerin Korunmasına İlişkin 1981 Sözleşmesini ve 2010 tarihli "Avrupa Yargı Sistemleri" Raporunu göz önünde bulundurmıştır. Kişisel veriler ve bu tür verilerin serbest dolaşımı hakkında Avrupa Birliği'nin Avrupa Adalet Stratejisi ve Avrupa Birliği'nin Veri Koruma Direktifi, Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi 95/46/EC gibi verilerin işlenmesine ilişkin olarak bireylerin korunmasına ilişkin diğer uluslararası yasal araçları da dikkate almıştır. Ayrıca CCJE tarafından BT ve adalete erişim başlığı altında; yargıçların, mahkeme işlemlerine katılan herhangi bir kişinin doğru bilgilere erişebilmesini sağlamaları, kullanıcıları kapsayan BT geliştirilmesi, yargı sisteminde internet ve diğer yeni teknolojilerin tam olarak kullanılması, mahkemelerin kullanıcı dostu elektronik bilgi hizmetleri sunmaları ve kullanıcıların mahkeme işlemlerini elektronik olarak (e-dosyalama) başlatması tavsiye edilmektedir. Yargının içtihadı veya en azından dönüm noktası niteliğindeki kararları i) ücretsiz, ii) kolay erişilebilir bir biçimde ve iii) kişisel verilerin korunmasını dikkate alarak internette yayınlaması gerektiğini ifade etmektedir²⁴.

Avrupa mahkemelerindeki mahkemelerde bilgi teknolojilerinin kullanımına ilişkin yapılan çalışma (2016) ile kamu adalet hizmetinin etkinliği ve kalitesi üzerindeki etkisinde mahkemelerde ve savcılık hizmetlerinde BT araçlarının ve uygulamalarının kullanımı ve BT'lerinin ilk analiz araçlarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma sonucu ortaya konan raporda, BT'nin gelişme durumunun kapsamlı analizi yapılmaktadır. Bu analiz ile, çoğu Avrupa devletinin mahkemelere BT için önemli yatırımlar yaptığı, BT alanında finansal yatırımların düzeyi, fiili gelişmişlik düzeyiyle ilişkili olmadığı görülmektedir²⁵.

Siber adalete yönelik değişimin nasıl yönlendirileceğine ilişkin CEPEJ Yönergeleri (2016) ile Avrupa yargı sistemleri bağlamında kazanılan en son deneyimlerin ayrıntılarının derlenerek belgelenmesine katkıda bulunmayı, adalet sistemine uygulanan BT gelişiminin adalet uzmanları ve politika yapımcılar için ortaya koyduğu zorlukları incelemeyi hedeflemektedir. Bu belge ile CEPEJ (2016) BT kullanımının dijital dünyada adaleti uygulama aracı olduğunu ima eden "e-adalet" yerine kullanılan "siber adalet" kavramının kapsamlı ve disiplinler arası bir literatüre atıfta bulunduğunu ifade etmektedir. Karşılaştıkları zorlukları daha iyi tanımlamak için bilgi sistemlerini kullanan insan organizasyonlarında ve faaliyetlerinde meydana gelen değişikliklerin derinliğine işaret eden siber adalet kavramı, geniş anlamda, BİT uygulamalarının mahkemede veya mahkeme dışında bir uyumsuzluk çözüm sürecinin tüm durumları bir arada gruplandırması olarak anlaşılmaktadır. Bu belgenin iki amacı vardır: İlki, yargı sistemlerinin kalitesini ve etkililiğini geliştirme yeteneklerini göz önünde bulundurmaktır. Bunun için siber adalet amaçlarına göre dört kategoriye ayrılmıştır: Adalete erişim, mahkemeler ve profesyoneller arasındaki iletişim, mahkeme idaresi, hâkim ve yazı işleri müdürünün çalışmalarına doğrudan yardım. İkincisi, Avrupa dijital adalet politikalarının geliştirilmesi ve

²³ Committee of Ministers of the Council of Europe, 2003.

²⁴ CCJE, (2011). *Justice and information technologies (IT)*, <https://rm.coe.int/168074816b> (01.10.2022).

²⁵ CEPEJ, (2016). *European judicial systems Efficiency and quality of justice, CEPEJ Studies No. 24*, Printed at the Council of Europe, s.5-7.

uygulanmasıyla bağlantılı olarak politika yapıcılarının siber adalete yönelik değişim sürecini yönetmelerine yardımcı olmaktadır²⁶.

Bilgi teknolojisi (BT)'nin adaletin etkinliği ve kalitesi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi, kurulduğu 2002 yılından bu yana Avrupa Konseyi'nin Adaletin Etkinliği için Avrupa Komisyonu'na (CEPEJ) verilen görevlerden biridir. Avrupa yargı sistemleri-Adaletin etkinliği ve kalitesi CEPEJ (2018) çalışması, BT'ye yapılan finansal yatırım düzeyi ile verimlilik göstergeleri arasında net bir ilişki olmadığını özellikle vurgulamaktadır²⁷.

Özellikle hukuki konularda ortak kuralların benimsenmesini teşvik ederek, üye devletler arasında büyük bir birlik sağlama amacı olan Avrupa Konseyi (CE), üye devletlerin hukuk sistemlerindeki çeşitliliğe saygı gösterilmesi gereğini göz önünde bulundurmaktadır. Ayrıca, üye devletlerde adalet sistemlerinin dijitalleştirilmesine yönelik kaydedilen ilerlemeyi kabul ederek, ortak standartların olmamasına, kanıt toplama prosedürlerinin çeşitliliğine/karmaşıklığına ve adalet sistemlerinde elektronik kanıtın etkin yönetiminin önündeki engellere dikkat çekmektedir. Elektronik kanıtların yasal sistemlerde ve mahkeme uygulamalarında kullanımını kolaylaştırma ihtiyacının da altını çizerek; üye devletlerin elektronik kanıt kullanımındaki mevcut eksiklikleri inceleme ve elektronik kanıt ilke ve uygulamalarının tanıtılabileceği veya geliştirilebileceği alanları belirleme ihtiyacını kabul etmektedir. CE, bu kılavuz ilkelerin amacının, hukuk ve uygulamadaki eksikliklere pratik çözümler sunmak olduğunu ifade etmektedir.

Elektronik delil, özellikle kabul edilebilirliği, gerçekliği, doğruluğu ve bütünlüğü açısından diğer delil türleri ile aynı şekilde değerlendirilmelidir. Elektronik delilin işlenmesi, taraflar için dezavantajlı olmamalı veya taraflardan birine haksız avantaj sağlamamalıdır.” Temel prensipleriyle aşağıdaki yönergeleri kabul etmektedir²⁸.

Uzak bağlantı tarafından alınan sözlü kanıt: Sözlü delil, delilin niteliği izin veriyorsa, teknik cihazlar kullanılarak uzaktan alınabilir. Mahkemeler, sözlü delillerin uzaktan alınıp alınamayacağına karar verirken, özellikle kanıtın önemi; kanıt sunan kişinin durumu, kanıtın iletileceği video bağlantısının güvenliği ve bütünlüğü; ilgili kişiyi mahkemeye çıkarmanın maliyetleri ve zorlukları ile ilgili faktörleri dikkate almalıdır. Kanıtları uzaktan alırken gizliliğinden emin olunmalıdır. Kullanılan teknoloji kabul edilebilirliği ve kimlik tespitini tehlikeye atmamalıdır. Video konferansın kalitesi ve şifrelenmesi sağlanmalıdır.

Elektronik kanıt kullanımı: Mahkemeler elektronik delili reddetmemelidir. Delil nitelikli veya güvenli bir elektronik imzaya sahip olmadığı için reddedilmemeli hukuki etkisi değerlendirilmelidir. Verinin kanıt niteliğinde olduğunun farkında olunmalıdır. Elektronik kanıtların orijinal elektronik formatında sunmalarına izin verilmelidir.

Toplama, el koyma ve iletme: Elektronik deliller uygun ve güvenli bir şekilde toplanmalı ve güvenilir hizmetler ile mahkemeye sunulmalıdır. Üye Devletler elektronik delilin güvenli bir şekilde ele geçirilmesi ve toplanması için prosedürler oluşturmalıdır. Mahkemeler, sınır ötesi davalar da dahil olmak üzere, yurtdışında elektronik delillere el konulması ve toplanması ile ilgili ortaya çıkan/çıkabilecek sorunların farkında olmalıdır. Mahkemeler, sınır ötesi delil toplamada iş birliği yapmalıdır. Elektronik deliller, diğer mahkemelere, özellikle bir temyiz mahkemesine iletilmesini kolaylaştıracak şekilde toplanmalı, yapılandırılmalı ve yönetilmelidir. Elektronik delillerin iletilmesi kolaylaştırılmalıdır. Elektronik kanıtları ileten cihazlar/sistemler kanıtın bütünlüğünü koruyabilmelidir.

²⁶CEPEJ,(2016a).*Guidelines on how to drive change towards Cyberjustice*, <https://rm.coe.int/16807482de> (05.10.2022).

²⁷ CEPEJ, (2018). *European judicial systems Efficiency and quality of justice*, CEPEJ Studies No. 26, Printed at the Council of Europe,s.212.

²⁸ Committee of Ministers of the Council of Europe,(2019). *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on electronic evidence in civil and administrative proceedings*, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680902e0c#globalcontainer (02.10.2022).

Uygunluk: Mahkemeler elektronik delilin aktif yönetimine dahil olmalıdır. Mahkemeler, özellikle karmaşık delil konuları gündeme geldiğinde veya elektronik delillerin manipülasyonunun iddia edildiği durumlarda, elektronik delillerin uzmanlar tarafından analizini talep edebilir. Mahkemeler, bu kişilerin bu konuda yeterli uzmanlığa sahip olup olmadığına karar vermelidir.

Güvenilirlik: Mahkemeler elektronik delilin kaynağı ve gerçekliği ile ilgili tüm faktörleri dikkate almalıdır. Güvenilirliğin önemini farkında olunmalıdır. Ulusal hukuk sisteminin izin verdiği ölçüde ve mahkemenin takdirine bağlı olarak, elektronik veriler, taraflardan biri bu tür verilerin gerçekliğine itiraz etmedikçe, delil olarak kabul edilmelidir. Ulusal hukuk sisteminin izin verdiği ölçüde ve mahkemenin takdirine bağlı olarak, imzalayanın kimliğinin doğrulanabilmesi ve verilerin bütünlüğünün güvence altına alınabilmesi koşuluyla, elektronik verilerin güvenilirliği kabul edilmelidir. Yürürlükteki yasanın savunmasız kişi kategorileri için özel koruma sağladığı durumlarda, yasanın bu yönergelerle göre önceliği olmalıdır. Bir kamu makamının elektronik delili aksi ispatlanana kadar kesindir.

Depolama ve Koruma: Elektronik kanıtlar, okunabilirliği, erişilebilirliği, bütünlüğü, orijinalligi, güvenilirliği ve uygun olduğu durumlarda gizliliği ve mahremiyeti koruyacak şekilde saklanmalıdır. Elektronik delil meta verilerle birlikte saklanmalıdır. Saklanan elektronik kanıtların okunabilirliği ve erişilebilirliği, bilgi teknolojisinin gelişimi dikkate alınarak zaman içinde garanti edilmelidir.

Saklama: Mahkemeler, elektronik delilleri ulusal hukuka uygun olarak arşivlemelidir. Elektronik arşivler, tüm güvenlik gerekliliklerini karşılamalı ve verilerin bütünlüğü, özgünlüğü, gizliliği ve kalitesinin yanı sıra mahremiyete saygı gösterilmesini garanti etmelidir. Arşivleme uzmanlar tarafından yapılmalıdır. Elektronik kanıtlara erişilebilirliği korumak için gerektiğinde veriler yeni depolama ortamına taşınmalıdır.

Farkındalık Yaratma, Gözden Geçirme, Eğitim ve Öğretim: Üye Devletler, hukuk ve idari davalarda elektronik delilin yararları ve değeri konusunda farkındalığı teşvik etmelidir. Üye Devletler elektronik kanıtlarla ilgili teknik standartları inceleme altında tutmalıdır. Elektronik kanıtlarla uğraşan tüm profesyoneller, bu tür kanıtların nasıl ele alınacağına ilişkin gerekli disiplinler arası eğitime erişebilmelidir. Hâkimler ve hukukçular, elektronik delillerin mevcudiyetini ve değerini etkileyebilecek bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin farkında olmalıdır. Hukuk eğitimi, elektronik kanıtlarla ilgili modüller içermelidir.

CEPEJ, Aralık 2016'da kabul edilen Siber Adaletle yönelik değişimin nasıl yönlendirileceğine ilişkin Kılavuz İlkeleri aracılığıyla; rehberlik etmesi gereken temel ilkelerin uygulanmasını teşvik etmeyi, kamu karar vericileri tarafından en sık karşılaşılan zorlukların altını çizmeyi ve son yıllarda Avrupa yargı sistemlerinde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) uygulanmasına eleştirel bir bakış ile yaklaşmayı amaçlamaktadır. Rehberin II. bölümü adalet sisteminin işleyiş şeklini iyileştirmek için genel bir stratejik yaklaşımın parçası olarak BİT gelişiminin adalet hizmetlerine dahil edilme ihtiyacını vurgulamakta ve Avrupa çapında BİT projelerinin uygulanmasına ilişkin somut deneyimlerden öğrenilen çeşitli derslere odaklanmaktadır. Kılavuzun ana hedeflerinden biri, siber adalet değişim yönetimi süreçlerinin yürütülmesinde ve ilgili zorlukların üstesinden gelinmesinde ulusal makamlara eşlik etmek ve onları desteklemektir. CEPEJ, artan destek taleplerini karşılamak amacıyla 2019'da siber adaletle doğru değişimin nasıl yönlendirileceğine ilişkin kılavuz ilkelerin uygulanmasını desteklemek için araç takımı hazırlamıştır. Araç takımı, operasyonel ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak, zaman içerisinde ortaya çıkabilecek iş birlikleri ve ihtiyaçlara göre yenilenebilecek şekilde geliştirilmiştir. Siber adaletle doğru değişimin nasıl yönlendirileceğine ilişkin temel yönergelerin ve ilkelerin yönetici özetini, adalet sisteminde bir BT stratejisinin tasarımını ve yönetimini destekleyecek bir yol haritasını, bir Vaka Yönetim Sisteminin (CMS) oluşturulmasını desteklemek için bir yönetici taslağını, adalet sistemi içinde bir BT projesi tasarlarken, geliştirirken ve uygularken atılacak farklı adımlar ve eylemler hakkında bir kontrol listesini ve bir BT projesinin farklı boyutlarını değerlendirmek için bir şebekeyi içeren araç takımı; politika yapıcılar ve CEPEJ işbirliği faaliyetlerinin uygulanmasında yer alan herkes için pratik bir araç olmayı amaçlamaktadır. Kamu idaresinin adalet sektöründe dijital dönüşüm süreçlerini etkin bir şekilde

yönetmelerine yardımcı olmayı hedefleyen bu belgelerin amacı; “(i) Kılavuzlarda ayrıntılı olarak tanımlanan farklı ilke ve adımların daha basit bir şekilde anlaşılmasını sağlamak, (ii) bir BT projesini uygularken karar vericiler tarafından alınacak önlemleri açıkça vurgulamak ve (iii) boşlukları kolayca belirlemek ve /veya bu konuda yapılacak işlemlerdir. Tamamlayıcı bir şekilde, adalet alanındaki bilgi sistemlerinin yönetim stratejisine ve elektronik vaka yönetim sistemlerine (CMS) ilişkin belgeler, kamu karar vericilerinin bu belirli alanlardaki zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olmaktadır”²⁹.

Tablo 2. Yapay Zekânın Yargı Sistemleri Tarafından Kullanılması³⁰

Kurum	Belge
Avrupa Hukuki İş Birliği Komitesi (CDCJ)	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6. ve 13. Maddeleri ile ilgili çevrimiçi uyuşmazlık çözüm mekanizmalarına ilişkin teknik çalışma (2018); Bu mekanizmaların AİHS'nin 6. ve 13. Maddeleri ile uyumluluğuna ilişkin taslak kılavuzlar hazırlanacaktır.
CEPEJ	Yargı sistemlerinde ve çevrelerinde Yapay Zekâ kullanımına ilişkin Avrupa Etik Sözleşmesi (2018)

Çevrimiçi uyuşmazlık çözüm mekanizmalarına ilişkin teknik çalışma (2018)'da çevrimiçi mahkemeler ile ilgili şunlar yer almaktadır³¹:

Kamuya açık mahkemeler ile ilgili olarak; gözlemcilerin fiziksel olarak bir mahkeme salonuna gitmesine gerek kalmadan, sanal duruşmalara ve bilgilere kontrollü bir şekilde erişim sağlayabilir. Bu daha çok teknolojiyi belirli bir şekilde tasarlama meselesi olduğunu, bu nedenle, dijital mahkemeler, fiziki mahkeme binalarından daha fazla olmasa da açık mahkemeler olabileceğini, özellikle, duruşmalar tamamen dijitalleştirilmiş bir mahkemede tamamen çevrimiçi yürütüldüyse, halkın duruşmaya erişebilmesinin önemli olacağını ifade etmektedir.

Adalet erişim ile ilgili olarak; çevrimiçi mahkemelerin kullanımı, davacılar için adalet erişimde devrim yaratma yeteneğine sahip olduğunu, çevrimiçi anlaşmazlıkları çözmek için yeni prosedürlerin geliştirilmesinin genellikle bir avukat tutmadan mahkeme prosedürlerini anlayamayacak olan kişilerin adalet erişiminde devrim yaratabileceğini, mahkemeye erişimde eşitlik sağlanacağını, anlaşmazlıkların çözümü için daha ucuz, alternatif yollar sağlayarak, adalet sistemini, hukuk merkezlerinden uzakta yaşayanlar veya adalet aramanın masraflarını karşılamak için mücadele edenler için daha erişilebilir hale getirmek üzere geliştirebileceğini ifade etmektedir.

Yapay Zekâ (AI) ile ilgili olarak; AI ile yasal haklar ve yasal konular hakkında hukuk danışmanlığı verilebilir. Müzakere, çatışma çözme ve arabuluculukta AI kullanılabilir.

Veri güvenliği ile ilgili olarak; çevrimiçi adalet muhtemelen çok daha fazla veri zenginliği (meta veriler dahil, örneğin belirli bir mahkeme kaydına kimin ne zaman ve nereden eriştiği), veri işleme, arama, veri madenciliği ve AI kullanımı olanaklarını artırır ve çevrimiçi veriler (mahkeme verileri dahil) daha mobil olabilir (kolay çevrimiçi) aktarım), yapışkan (verilerin silinene kadar depolama aygıtlarında kalması anlamında) ve yetkisiz, uzaktan erişime (dünyanın herhangi bir yerinden bilgisayar korsanlığı) karşı savunmasız kalabilir. Adaletin etkinliğini ve kalitesini artırma amacıyla, adli sistemlerde ve çevrelerinde adli

²⁹ CEPEJ, (2019). *Working Group on Quality of Justice, Toolkit for supporting the implementation of the Guidelines on how to drive change towards Cyberjustice*, <https://rm.coe.int/cepej-toolkit-cyberjustice-en-cepej-2019-7/168094ef3e> (07.10.2022),s.4.

³⁰ Council of Europe, Conference of Ministers of Justice, Digital challenges to justice in Europe, Strasbourg, 14-15 October 2019

³¹ CDCJ, (2018). *Technical Study On Online Dispute Resolution Mechanisms, Document prepared by the Secretariat Directorate General of Human Rights and Rule of Law – Strasbourg:DGI,s.1-8.*

kararların ve verilerin işlenmesinde AI kullanımı ile ilgili olarak CEPEJ, “Avrupa Etik Şartı” başlıklı 5 temel ilkeyi resmi olarak benimsemektedir³²:

1. Temel haklara saygı ilkesi: AI araçlarının ve hizmetlerinin tasarım ve uygulamasının temel haklarla uyumlu olmasını sağlamaktır.
2. Ayrımcılık yapmama ilkesi: Özellikle bireyler veya birey grupları arasında herhangi bir ayrımcılığın gelişmesini veya yoğunlaşmasını önlemektir.
3. Kalite ve güvenlik ilkesi: Yargı kararlarının ve verilerin işlenmesinde, sertifikalı kaynaklar ve somut olmayan verilerin çok disiplinli bir şekilde hazırlanmış modellerle, güvenli bir teknolojik ortamda kullanılmalıdır.
4. Şeffaflık, tarafsızlık ve adalet ilkesi: Veri işleme yöntemlerini erişilebilir ve anlaşılır hale getirmek, dış denetimlere yetki vermektir.
5. "Kullanıcı kontrolü altında" ilkesi: Kuralcı bir yaklaşımı ortadan kaldırmak ve kullanıcıların bilgilendirilmiş aktörler olmalarını ve yapılan seçimleri kontrol etmelerini sağlamaktır.

Mahkemelerde COVID 19 ile birlikte ortaya çıkan en önemli değişiklik pandemi zamanında mahkemelerin fiziki olarak kapanması ve sanal mahkemeye geçiştir. Sanal mahkemelere geçiş pandeminin etkilerini azaltmak için etkili ve verimli bir yöntem olmasına rağmen adalete erişim ve daha özel olarak mahkemelere erişim açısından etkilerinden endişe duyulmaktadır. Adalete erişimin iyileştirilmesine yönelik politikalarda genel olarak sanal adalet vurgulansa da uygulama sorunlarının öngörülen aksine etkileri olabileceği kabul edilmektedir. Son yıllarda gelişme gösteren ‘adalete erişim’ kavramı mahkemelere, avukata, yerel adalete, yasal hizmetler için ödenecek fonlara erişim ve hukuki bilgiye erişim gibi boyutları içermektedir³³. CEPEJ’in hukuka ve adalete erişim ile ilgili yaptığı çalışma Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3. Hukuka ve Adalete Erişim³⁴

Kurum	Belge
CEPEJ	Kaliteli bir yargı sistemi içinde adalete erişimi desteklemek için yargı haritalarının oluşturulmasına ilişkin kılavuz ilkeler (2013)
CEPEJ	Mahkeme binalarının organizasyonu ve erişilebilirliğine ilişkin Kılavuz İlkeler (2014)

Kaliteli bir yargı sistemi içinde adalete erişimi desteklemek için yargı haritalarının oluşturulmasına ilişkin kılavuz ilkeler (2013)’in amacı; meydana gelen teknolojik değişimler sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda adaletin hizmet düzeyini en üst düzeye çıkartmak, operasyonel maliyetleri ve yatırımları optimize etmek ile ilgili reformların yürütülmesi ve yeniliğin yapılmasıdır. Politika yapıcılardan ve yöneticilerden beklenen “adli harita” tasarlamaktır³⁵.

Adaletin Kalitesi Çalışma Grubu (CEPEJ-GT-QUAL), mahkeme sisteminin organizasyonunu iyileştirmek için somut çözümler tasarlamakla görevlidir. Mahkeme binalarının organizasyonu ve erişilebilirliğine ilişkin Kılavuz İlkeler (2014)’in amacı, yeni adliye binalarının inşası veya eski binaların dönüştürülmesi için yöneticilere ve karar vericilere kullanılabilecek bir referans çerçevesi sağlamaktır. Mahkeme kullanıcılarının BT yoluyla bilgiye erişimlerinin teşvik edilmesi ve yargı personelinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi bu belgenin amaçlarıdır³⁶.

³² CEPEJ, (2018a). *European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment*, Printed at the Council of Europe, s.7.

³³ JOHNSON I, Brendyn; LECLERC, Chloé. Accès à la justice dans les tribunaux criminels en temps de crise de COVID-19: le recours aux tribunaux virtuels. *Criminologie*, 2022, 55.2, s.149-150.

³⁴ Council of Europe, Conference of Ministers of Justice, Digital challenges to justice in Europe, Strasbourg, 14-15 October 2019.

³⁵ CEPEJ, (2013). *Revised Guidelines on the Creation of Judicial Maps to Support Access to Justice within a Quality Judicial System*, <https://rm.coe.int/1680748151> (02.10.2022).

³⁶ CEPEJ, (2014). *Guidelines on the organisation and accessibility of court premises*, https://rm.coe.int/16807482cb#_Toc409098506 (4.10.2022).

Avrupa’da kullanılan adalete erişim araçları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ülkeler vatandaşların talepleri ve imkanları ölçüsünde AB politikaları çerçevesinde adalet hizmetlerinin dijitalleşmesi ile ilgili politikalar geliştirmektedir. Tablo 4’te Avrupa’da kullanılan adalete erişim araçları gösterilmektedir.

Tablo 4. Avrupa'da Kullanılan Adalete Erişim Araçları

Türkiye: UYAP	Adalet Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatının, bağlı ve ilgili kuruluşlarının, adli ve idari tüm yargı ve yargı destek birimlerinin, e-Adalet ayağını oluşturan Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemidir. Her türlü yargısal, idari ve denetim faaliyetleri bu sistemle elektronik ortamda yürütülmektedir ³⁷ .
Birleşik Krallık	Çevrimiçi olarak trafik suçlarına karşı suçu kabul etmek için bir savunma yapıldığında, vatandaşın mahkemeye gitmesi gerekliliğinden kaçınılır ve mahkeme kararının daha kısa bir süre içinde alınması sağlanmaktadır.
Avusturya: COURTPUB	Kararların çevrimiçi yayınlanması (ticari mahkemeler) ve tek pencereci ticari bilgi hizmeti sağlanmaktadır.
İspanya: Redabogacia	Fiziksel bir resepsiyon masası ve çevrimiçi erişim yoluyla adli yardım başvurusunda bulunmak için "Tek durak noktası"dır.
Estonya: AET	Belgelerin iletilmesi ve çevrimiçi ücret ödeme hizmeti de dahil olmak üzere, bir vakayla ilgili işlemlerin başlatılması ve bilgilerin izlenmesi için çevrimiçi hizmettir.
Fransa: Justice.fr	Davacıların özellikle sorumlu mahkemeyi belirlemelerine ve ilgili sevk formlarını indirmelerine olanak sağlayan Dinamik Bilgi portalıdır.
Fransa: Sagace	Davacının hukuki davasıyla ilgili özet bilgilere bakmasını sağlayan idari hizmettir.
Fransa: Danışmanlık Avukatları	Hizmetleri daha sonra bir ücret sözleşmesi kapsamında olan bir avukata danışmak için ulusal platform dur (randevu ile, telefonla veya e-posta ile).
Fransa: JuriCA ve JuriNET	Hukuk ve ticari davalarda temyiz mahkemelerinin (JuriCA) ve tüm davalarda Yargıtay'ın (JuriNET) içtihat veri tabanıdır.
Fransa: Medicys	Chambre Nationale des Huissiers de Justice de France tarafından sağlanan tüketici uyuşmazlıkları için çevrimiçi arabuluculuk platformudur.
Litvanya: TEISMAS	Dava taraflarıyla e-posta uyarıları yoluyla iletişimi kolaylaştıran adalet bilgi portalıdır. Davacı güvenli bir sunucuda oturum açabilmektedir.
Hollanda: Rechtwijzer	İnsan ilişkilerini ilgilendiren tüm ihtilaflar, özellikle kira kontratı, mahalle veya aile ihtilafları ile ilgili tüm işlemler öncesinde uzlaşma ve arabuluculuk platformudur.
Avrupa Konseyi ülkeleri – Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: HUDOC	Gelişmiş bir arama motoru aracılığıyla tüm Mahkeme içtihatlarına erişim sağlanmaktadır.
Avrupa Konseyi ülkeleri – Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Duruşmaların Web yayınları	Mahkemenin duruşmalarının internet üzerinden yayınlanması ve dava verilerinin çeşitli dillerde sağlanmasıdır.

³⁷ UYAP Bilişim sistemi, <https://uyap.gov.tr/Genel-Bilgi>, Erişim Tarihi: 4.05.2023.

AB ülkeleri: e-Adalet Portalı	Avrupa'daki mahkeme kararları için tek bir kimlik numarası ile Avrupa hukuk sistemleri (adli sistemler ve meslekler, Avrupa içtihatları) hakkında bilgi portalıdır.
AB ülkeleri: Tüketici uyuşmazlıklarının çevrimiçi çözümü için portal	Avrupa'da sınır ötesi bir tüketici anlaşmazlığının tarafları arasında iletişimi sağlayan platformdur.

Tablo 4 incelendiğinde her ülkenin imkanları düzeyinde adalet hizmetlerini dijitalleştirmeye ve toplumsal hayata dahil etmeye çalıştığı görülmektedir. Günümüzde dijital araçların günlük hayat içinde kullanımını her gün deneyimlenmektedir. Tartışmalı bir neo-yönetimsel varsayıma göre dijital teknolojiler, verimli hale gelen mahkemelerin adli dosyalarının daha hızlı çözülmesini mümkün kılmaktadır³⁸.

Sonuçlar ve Değerlendirme

Kamu yönetiminde teknoloji ve yenilik yönetimi dijital çağ içinde kamu hizmet sunumu ile ilgili önemli adımların atılmasında ve kamu yönetimi ile ilgili reformların gerçekleştirilmesinde kritik rol oynamaktadır. Kamu kurumları teknoloji ve yenilik yönetimi ile gelişmekte, dönüşmekte ve dijital çağa ayak uydurmaktadır. Kamu kurumlarının uygulanan teknoloji ve yenilik politikaları ile dijitalleşmesi ve işleri dijital ortama aktararak kamu hizmetlerinin hızını arttırması, kamu hizmetlerinin verimini arttırmakta ve vatandaşların daha fazla kamu hizmetini dijital ortamda almayı talep etmesine neden olmaktadır. Dijitalleşmenin insanların hayatlarını değiştirmeye devam ettiği bu süreçte adalet hizmetlerinin dijitalleşmesi ve dijital adaletin sağlanması karmaşık bir konudur. Bu makale kapsamında yapılan araştırma ile şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Adalet hizmetlerinin dijitalleşmesi ve hukuki bilgiye erişim ile ilgili AB bünyesinde yer alan teknoloji, yenilik ve dijitalleşme ile ilgili belgeler incelendiğinde bu belgelerin yol gösterici birer kılavuz oldukları görülmektedir. AB'nin amacı altyapıyı oluşturmak ve uygulamaya geçmektir. Bunu yaparken yaşanabilecek zorlukları ve sorunları en aza indirmeyi planlamaktadır. Dijital adalete geçişte genel olarak daha geniş bir sürenin ön görüldüğü bu belgelerde verilen talimatlar COVID 19 pandemisi ile hızlı bir şekilde hayata geçmektedir. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi (AİHS) tarafından güvence altına alınan adil yargılanma hakkının yanı sıra CEPEJ tarafından adaletin kalitesini arttırmaya yönelik olarak hazırlanan belgeler dijital adalete geçişte çok önemlidir bu nedenle genişletilmelidir.

COVID 19 gibi bazı zorunlu durumlar nedeniyle dijital adalete geçiş beraberinde zorlukları ve sorunları getirmektedir. Bu zorluklar ve sorunların başında, gelişmiş Avrupa ülkelerinde bile ortaya çıkan 'dijital bölünme' bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bir diğer sorun, belirli hizmetlere ve haklara erişimi kolaylaştırdığı gibi karmaşık bir hale de getiren dijital araçların kullanımı ile ilgilidir. Özellikle yaşlı nüfusu fazla olan gelişmiş ülkelerde dijital araçları kullanma konusunda sorunlar yaşanmaktadır. 'Dijital eşitsizlik' dijital adalet ve hukuki bilgiye erişimin önünde önemli bir engeldir. Devletlerin adalet hizmetlerinin dijitalleşme sürecinde tam olarak dijital politikalar uygulamalarını engellemektedir.

Yüksek maliyetleri olan dijital araçların adalet hizmetlerinde kullanılması devletler açısından büyük bir bütçe ayrılmasını gerekli kılmaktadır. Fakat, dijital adalete geçişte yaşanabilecek sorunların çözümünde bütçe ayrılması önemli olmakla birlikte, dijitalleşen adalet hizmetlerinin sorunsuz sunulması nitelikli personel ile de ilgilidir. Mevcut personelin eğitimi, yeni alınacak personelin nitelikleri yapılmak istenilen dijital adalet reformlarına uygun olarak şimdiden belirlenmeli ve bütçeye dahil edilmelidir.

Adalet ne ölçüde doğrudan erişimi olduğunu görmek için eğitim, meslek, sosyal ve ekonomik durum gibi çeşitli faktörler bir arada değerlendirilerek bu faktörler dikkate alınmalıdır. Elektronik alanda uyuşmazlıkların ele alınması ve çözülmesi için geliştirilen uygun bir bilgi sistemi ile otomatik uyuşmazlık çözüm mekanizmasının iyileştirilmesi

³⁸ Dubois, Christophe. La numérisation, levier d'une justice accessible et indépendante?. *Journal des Tribunaux*, 2022, 6881.1.s.12-14.

gerekmektedir. Adalet bilgi sistemlerinin geliştirilmesi, yargı faaliyetlerinin temelini oluşturan temel ilkelerin sorgulanmasına yol açmamalıdır. Ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasının temel görevlerinin yerine getirilmesinde, dijital teknolojilerin yönetim, sosyal ve iş süreçlerine başarılı bir şekilde dahil edilmesinin önemi göz ardı edilmeyerek devletin imkanlar doğrultusunda mutlaka iş süreçlerine dijital teknolojiler dahil edilmeli ve kullanımına ilişkin devlet eliyle teşvik edici/özendirici politikalar uygulanmalıdır.

Kaynakça

- ALGAN A, Yann; BACACHE B, Maya; PERROT C, Anne. Administration numérique. *Les notes du conseil d'analyse économique*, 2016, 7: 1-12.
- ATMACA, Yıldız; KARAÇAY, Faysal. Türkiye'deki Kamu Yönetimi Reformlarında Dijitalleşme ve E-Yönetişim. *International Journal of Management and Administration*, 2020, 4.8: 260-280.
- BOUDEAU, Marine; MINONZIO, Jérôme. Développer des services publics numériques qui donnent confiance et qui font confiance. *Informations sociales*, 2022, 1: 59-63.
- BOULESNANE, Sabrina, et al. L'intégration des TIC dans les services publics: le cas des projets numériques des métropoles. *Gestion 2000*, 2019, 36.5: 17-39.
- BUDAK, Nazan; ÖZÇELİK, Abdullah. Devletin dijitalleşmesini tartışmak: Dijital hükümet literatürü üzerine bibliyometrik bir analiz. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 2022, 9.1: 62-82.
- BURLACU, Sorin, et al. Digital Public Administration for Sustainable Development. *European Journal of Sustainable Development*, 2021, 10.4: 33-33.
- BENITO-OSORIO, Diana, et al. Web 5.0: the future of emotional competences in higher education. *Global Business Perspectives*, 2013, 1: 274-287.
- CARON, Daniel J.; BHERER, Harold; BERNARDI, Sara. *La gouvernance informationnelle au sein de l'administration publique*. Chaire de recherche en exploitation des ressources informationnelles, ENAP, 2020.
- CCJE, (2011). *Justice and information technologies (IT)*, <https://rm.coe.int/168074816b> (01.10.2022).
- CDCJ, (2018). *Technical Study On Online Dispute Resolution Mechanisms, Document prepared by the Secretariat Directorate General of Human Rights and Rule of Law – Strasbourg:DGI*,
- CEPEJ, (2013). *Revised Guidelines on the Creation of Judicial Maps to Support Access to Justice within a Quality Judicial System*, <https://rm.coe.int/1680748151> (02.10.2022).
- CEPEJ, (2014). *Guidelines on the organisation and accessibility of court premises*, https://rm.coe.int/16807482cb#_Toc409098506 (4.10.2022).
- CEPEJ, (2016). *European judicial systems Efficiency and quality of justice, CEPEJ Studies No. 24*, Printed at the Council of Europe.
- CEPEJ,(2016a).*Guidelines on how to drive change towards Cyberjustice*, <https://rm.coe.int/16807482de> (05.10.2022).
- CEPEJ, (2018). *European judicial systems Efficiency and quality of justice, CEPEJ Studies No. 26*, Printed at the Council of Europe.
- CEPEJ, (2018a). *European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment*, Printed at the Council of Europe.
- CEPEJ, (2019).*Working Group on Quality of Justice, Toolkit for supporting the implementation of the Guidelines on how to drive change towards Cyberjustice*, <https://rm.coe.int/cepej-toolkit-cyberjustice-en-cepej-2019-7/168094ef3e> (07.10.2022).
- Committee of Ministers of the Council of Europe,(2003a). *Recommendation Rec(2003)15 of the Committee of Ministers to member states on archiving of electronic documents in the legal sector*, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805df12f (01.10.2022).
- Committee of Ministers of the Council of Europe,(2019). *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on electronic evidence in civil and administrative proceedings*, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680902e0c#globalcontainer (02.10.2022).
- ÇAPTUĞ, Mehpare. COVID-19 Salgınının Kamu Hizmetlerinin Dijitalleşmesi Sürecine Etkisi Ve Sonuçları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, 23.2: 1309-1327.

- DEMİR KIRAN, Senem, *Dijital Kamu Yönetimini Anlamak, Yönetim Liderlik ve Pazarlama*. Editör: Dr. Serkan Gün, 37-57, İksad Yayınevi, Türkiye., 2020.
- DEMİR KIRAN, Senem, *Dijital Adalet ve Kamu Kurumlarında Teknoloji ve Yenilik Yönetimi*, Sosyal Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XVI, Editör: Dr. Öğr. Üyesi Bulut Dülek, 253-262, Eğitim Yayınevi, Türkiye, 2022.
- DUBOIS, Christophe. La numérisation, levier d'une justice accessible et indépendante?. *Journal des Tribunaux*, 2022, 6881.1.
- EL ABIDINE, Sara ZINE; EL KADIRI, Kenza. La transformation digitale de l'administration et compétitivité territoriale: Une revue de littérature. *Alternatives Managériales Economiques*, 2022, 4.3: 211-227.
- İBRAHİM, Adil Khalil; BENABDELHADI, Abdelhay. La transformation digitale de l'administration publique: Revue de littérature systématique The Digital Transformation of Public Administration: A Systematic literature review. *International Journal of Accounting, Finance, Auditing, Management and Economics*, 2021.
- JOHNSON 1, Brendyn; LECLERC, Chloé. Accès à la justice dans les tribunaux criminels en temps de crise de COVID-19: le recours aux tribunaux virtuels. *Criminologie*, 2022, 55.2: 147-170.
- LINDGREN, Ida, et al. Close encounters of the digital kind: A research agenda for the digitalization of public services. *Government Information Quarterly*, 2019, 36.3: 427-436.
- NART, Senem, Kamu Kurumlarının DNA'sı Dijital Dönüşüme Hazır mı? Meritokrasi Perspektifinden bir değerlendirme. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2019, 8.3: 2834-2851.
- TRISCHLER, Jakob; WESTMAN TRISCHLER, Jessica. Design for experience—a public service design approach in the age of digitalization. *Public Management Review*, 2022, 24.8: 1251-1270.
- UBALDI, Barbara. L'administration électronique, support de l'innovation dans les services publics. *Revue française d'administration publique*, 2013, 2: 449-464.
- ZANNOU, Ledy Rivas. LA JUSTICE NUMÉRIQUE: RÉALITÉ, 46 CRAINTE ET PROJECTION. 2021.
- ZİYADIN, Sayabek, et al. Digital modernization of the system of public administration: prerogatives and barriers. In: *E3S Web of conferences*. EDP Sciences, 2020. p. 05003.